

Átfestett cégtábla?

A Börtönügyi Szemle 1994/4. számában megjelent vitaindító tanulmány tartalma, sokrétűsége arra bátorítja az olvasót – és gondolom, nemcsak engem –, hogy előadja „szunnyadó véleményének parazsából” saját szakmai meggyőződését.

Az 1976. január 1-jén megalakult Börzsöny Vegyesipari Vállalat, a büntetés-végrehajtás olyan állatorvosi lova volt, amely 1993. december 31-éig tartó „életében” bizonyította, hogy bár folyamatosan szenvedett a megfelelően diagnosztizált betegségtől, de megfelelő terápiával életben lehetett tartani. Utolsó tíz évét mint a vállalat egyik vezetője, végigéltem: *a „nyereséges” gazdálkodást, a veszteséges gazdálkodást, a csődöt, a csődmenedzselést, a felkészülést, a kft.-vé alakulást, a nyereségprémiumot, a jutalmat, a vezetés-vizsgálatokat egyaránt megőrizve emlékeim között.* Ilyen „előélet” után nehéz szakmailag teljesen objektív véleményt alkotni, rövid egy év után sem tudok megszabadulni a szubjektív benyomásoktól.

Kezdetnek rögvest vitatkoznék azzal a vélekedéssel, amely a „munkaerőhiány” okául, az intézeteket hibáztatja, mondván, nem tudnak 1500-2000 dolgozóval többet elérni. Gondolom, országosan ennél lényegesen nagyobb a nemdolgozói létszám. Inkább az lehet a létszámhiány oka, hogy – mint azt a tanulmány később tényként rögzíti – kedvezőtlen a fogvatartottak összetétele, alacsony az iskolai és szakképzettség stb. A nemdolgozók között igen kevés a kielégítő egészségi állapotú, megfelelő képességű és hozzáállású, dolgozni szándékozó fogvatartott. Maximálisan egyetértek

azzal a megállapítással, hogy: *„Nehezíti a helyzetet a gazdasági társaságok irányításának tisztázatlan helyzete, bizonytalanná vált a korábban kidolgozott koncepció megvalósíthatósága.”* Azért hozzátenném, hogy az alapító, miután a kft.-k állami feladatokat hajtanak végre, egy egészen kis apróságról elfeledkezett, a *pénzügyi apport* biztosításáról. Az induláskor ugyanis nem arról volt szó, hogy az állam kivonul és az átalakulást a kft.-k pénz nélkül oldják meg. Majd egy év múltán többen csodálkoznak azon, miért nem prosperálnak úgy a kft.-k, mint ahogyan azt többen elképzelték?! A gazdasági igazgatók gyöngybetűkkel írják a mérlegbe: *„az alapítóval szembeni kövétel”.* Ez persze nem konvertálható megfogható forintként a gazdasági, pénzügyi folyamatokba. Ennek veszélyét prognosztizálta dr. Fekete Mihály a Börtönügyi Szemle 1992/4. számának 7. oldalán, cikke utolsó bekezdésében: *„...meg kell említeni, hogy a javasolt megoldások, illetve a kormány elé terjesztendő változat leglényegesebb eleme – s ez elkerülhetetlen – az elegendő, állam által garantált anyagi forrás megteremtése, mert enélkül sem az intézeti, sem a vállalati struktúra, sem a különféle alapítványok nem garantálják a kívánatos szintű elítélt-munkáltatást.”*

Itt említem meg, hogy a tartósan állami tulajdonban lévő és maradó cégek átalakulási kényszerét meghatározó 1992. évi LIII. törvény 21. paragrafus (2) bekezdése szerint: *„ha a közszolgáltatás más módon – költségvetési szerv útján vagy koncessziós szerződés alapján – országosan nem biztosított... a törvény 31. paragrafus (4) be-*

kezdés alapján... e törvény hatálybalépését követő hat hónapon belül költségvetési szervet vagy alapítványt kell létrehozni. Tehát már a kft.-k szervezésekor egyértelmű volt, hogy „kívánatos szintű elítéltmunkáltatás” csak elegendő, állam által garantált anyagi forrás megszerzésével oldható meg. A kívánatos szintű munkáltatás lehetőségeinek megteremtéséhez azonban nem áll rendelkezésre megfelelő állami pénzeszköz, tehát, felismerve ezt a tényt, a „lehetséges szintű” munkáltatás legyen a fő cél. Az ennek a célnak megfelelő munkáltatási formákat keresni, kutatni kell. Aki ebben új – a fogvatartottakat megfelelő munkakultúrára nevelő – tevékenységet hoz, anyagilag ösztönözni, dotálni kell, hiszen eddig is a munkáltatással közvetlenül foglalkozó szakembereknek kellett felderíteni azt a foglalkoztatási formát, melyet adott elítélt-állománnyal egyáltalán működtetni lehetett.

Szerintem fel kellene ismerni, hogy az állam szegény, közel-távol remény sincs arra – rövid távon –, hogy jelentősebb pénzügyi injekcióval biztosítsa a kft.-k gazdaságos működését, tehát ez a koncepció így nem valósítható meg. Ilyen, talán költségkímélőbb megoldásnak látszik, az 1994. évi LIII. törvény 31. paragrafus (4) bekezdésben megemlített költségvetési szerv, mely minden intézetnél adott. Ez lehetne például a differenciált munkáltatás egyik megoldási változata, amely figyelembe venné a helyi adottságokat. Ez, szerintem, főleg a saját fogyasztásra termelő, mezőgazdasági és kereskedelmi egységeket érintheti.

A munkáltatás, mint a börtönügyi koncepció igen fontos kérdése, már az 1990. augusztus 21-25. között megtartott elméleti konferencián is felvetődött. Dr. Horváth

Tibor egyetemi tanár Miskolcon tartott, „Az emberi jogok védelme a büntetőügyi szankciók végrehajtása során, különös tekintettel a szabadságvesztésre,” című előadásában, a következőt állapította meg: „Nemzetközi dokumentumok, az emberi jogok védelmét célzó előírások ugyanúgy, mint az európai börtönügyi gyakorlat, nem tiltják az elítéltek munkáltatását, sőt a hatékony börtönügyi programok feltételének tekintik. Nem is itt van az ellentét a magyar és az európai börtönügyi gyakorlat között, hanem az elítéltek munkáltatásának megszervezésében, módjában és céljában. A magyar börtönügyi gyakorlatot a szovjet modell átvétele után évtizedekig az elítéltek nagyüzemi jellegű munkáltatása, az erre alapozott börtönvállalatok produktivitásra és gazdaságosságra törekvése jellemezte.” (Ez a mi munkáltatás-fejlesztési koncepciókról, mely megérte a rendszerváltást is, tömör, kritikai vélemény. Hisz egészen, a közelmúltig ennek szellemében dolgoztunk, szenvedtünk, éltünk.) Majd az előadó így folytatta: „Az elítélt munkájáért munkabérből részesült, ebből kellett tartási költségeit az állannak megtérítenie. (Ez így már nem helytálló, hiszen a tartási költségeknek csak kis részét fedezi az elítéltől levont tartási díj.) Ez az elvileg tiszta rendszer azonban csak a börtönvállalatoknak jelent jövedelmet, nem segíti viszont az elítélteknek a társadalomba való visszavezetését, sem a börtönben folyó nevelőmunkát, sőt végső soron korrumpálja azt, tehát korrumpálja a börtönügyi rendszert. Úgy gondolom, ezen a helyzeten alapjában kell változtatni. Az elítéltek munkáltatását oly módon kell megszervezni, hogy az elsősorban munkakészségüknek, munkakultúrájuknak, ha úgy tetszik: kreativitásuknak fejlődését segítse. Következésképpen a börtön-

vállalatok tevékenységét nem gazdaságossági szempontnak, hanem valóban a nevelés, illetve a társadalomba való visszavezetés céljainak kell alárendelni."

Ez is egy vélemény 1990-ből, de miért volt az, hogy e mellett még számos körülmény, a közben bekövetkezett börtönvállalati csődök jelezték, hogy a piacon nem sok esélye van az alacsony technikai szinten működő, túlszabályozott gazdálkodó szervezeteknek, majd később kft.-knek és majdnem rt.-knek a piaci versenyben való eredményes részvételre. Mégis ez a szervezeti forma lett a befutó! A vitaindító is tényként rögzíti... „*a szervezeti változás, az átalakulás nem változtat a lényegen, tömeges rabmunkára épülő vállalkozás nem lehet versenyképes a piacon*”.

Ha viszont ez így igaz, akkor nem történt más, mint átfestettük a cégtáblát: Hogy ez igaz vagy nem, ezt majd az 1994. évet értékelő gazdasági beszámoló igazolja vagy cáfolja.

Azt hiszem, arról is szót kell ejteni, hogy az utóbbi években az addig sikeres vállalati gazdálkodást, illetve szervezetének, felügyeletének fontosságát és valamilyen módon való „átmentésének” ügyét so-

kan célnak tekintették. Erre igen jó alapot nyújtott a csődbe jutott vállalatok szinte kilátástalan helyzete, az LIII. törvény adta átalakítási kötelezettség, a büntetés-végrehajtási vállalatok katonai hierarchia adta különleges helyzete. Már meg is ideologizálták az átalakításhoz a miniszteri biztos státusz létrehozásának szükségességét. Ez már olyan céleltolódás volt, amikor a büntetés-végrehajtás egyik eszközeként funkcionáló munkáltatás már mint cél szerepelt sokak elképzelésében és viselkedésében.

Ha ennek a szociológiai háttérét nézzük, látni kell, hogy az egyszemélyi felelős vezetés (miniszteri biztos) helytelen értelmezéséről van szó. Ez tagadja azt a tényt, hogy a beosztott gyakran nagyobb szakértelemmel rendelkezik felettesénél, meggátolja a horizontális kooperációt és elhanyagolja az alulról jövő kezdeményezést, valamint a szervezeti-vezetési rendszer fenntartásával kapcsolatos egyetértés kialakításának szükségességét. Ez az értelmezés gátolja a szervezet innovációs tevékenységét. Az ilyen centralizált szervezetben csak a vezetővel lojális, fegyelmezett beosztott a „jó” beosztott.